

- در صفحه ۱۲ بخوانید...
- به گذشته خود، نگاهی دوباره بیندازیم | محمود باوری
  - ایرانی نباشند، انسان که هستند | علی علیدوست قزوینی
  - نظام اجتماعی مقاوم | اسفر هاجری
- ... و

برونده‌ای به بهانه انتشار نخستین مجلدات تاریخ شفاهی عصر پهلوی دوم به همت سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران

گفت‌وگو برای عبرت

همراه مطالبی از
حسن انوشه، حسین دهباشی، کریم سلیمانی، اسماعیل شمس، غلامحسین صدیقی، افشار شروین و کیلی، حسین هژبریان و علی همدانی

سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران انتشار مجموعه تاریخ شفاهی را با خاطرات سید حسین نصر، علی نقی عالی خانی، داریوش همایون و شاپور آذر بزین آغاز کرده است.

اهمیت انتشار تاریخ شفاهی چیست و دارای چه ابعدی است؟

تاریخ در شکل اصلی و کلاسیک عبارت است از مکتبی که با ادعای بازتابی حقیقت در سر راه رخدادهای اجتماعی تولید شده باشد. این متن‌ها از همان ابتدا دو شکل گفتاری و نوشتاری داشته‌اند. تاریخ رسمی و کلاسیک شکل نوشتاری است که در قالب سنگ‌نبشته‌ها، لوح‌ها، سانسنامه‌ها، فتوحنامه‌ها یا تاریخ‌های دولتی، جغرافیایی یا تاریخ‌های عمومی از آدم تا خاتم تدوین می‌شده است. همچنین تمام سندهای نوشتاری مربوط به یک دوره تاریخی اعم از اسناد مالی، آثار ادبی نوشتاری کتیبه‌ها و به‌عنوان سندی مستقیم در تدوین تاریخ از آن بهره جستند اما تاریخ شفاهی بیشتر در قالب روایت‌های اساطیری صورت‌بندی می‌شده و داستان‌های حماسی یا غنایی را روایت می‌کرده که فهرستی می‌انگاشتند مثل شاهنامه و خسرو و شیرین و... با این وجود استفاده از آن در تاریخ‌نگاری همواره با اما و اگر همراه بوده و نیز مانند نقد و تحلیل و تطبیق با منابع بورسی است. یکی از صورت‌های نوشتاری تاریخ شفاهی عبارت است از آن که هم نوشته می‌شده یا حتی اگر مثل خاطرات ملیجک و سفرنامه ناصرالدین‌شاه ابتدا گفته می‌شده، با اضافه به دست مستفان ثبت و نوشته می‌شده است. در کنار این صورت نوشتاری از خاطرات همواره خاطرات شفاهی را هم داشته‌ایم که معمولاً دانسته‌هایی تاریخی را در دایره محدود خوادها یا نسلی به نسلی دیگر منتقل می‌کرده و تا پیش از دوران مدرن بخشی از تاریخ رسمی بوده است. آنچه که امروز به‌عنوان تاریخ شفاهی شهرت یافته، پیامدهای فناوری مدرنی است که امکان ثبت و تدوین این خاطرات شفاهی را به دست عکاسی هم رخداده‌ها و فضاهای رادروستی معمولاً غیررسمی و تنظیم‌نشده ثبت می‌کند و از این رو اسنادی قابل اعتماد و صادقانه‌تر از کتیبه‌ها و نگاره‌ها و نقاشی‌های دیواری یا مومیایی محسوب می‌شوند.

- چه کارهای ماندگاری را می‌توان نام برد که بیشتر در ایران در این حوزه انجام شده است؟

گفت‌وگو با شروین و کیلی، جامعه‌شناس و تاریخ‌پژوه تاریخ‌نگاری ایرانی و فقر نظریه

تاریخ‌نگاری ایرانی و فقر نظریه

تاریخ‌نگاری ایرانی و فقر نظریه

تاریخ‌نگاری ایرانی و فقر نظریه

ایران در کل یکی از غنی‌ترین فرهنگ‌های جهان را در برهه تاریخ‌نگاری دارد در واقع منابع ایرانی بسیاری دیرزمینی تا پیش از عصر مدرن مرجع تاریخی سزیم‌های همسایه بوده‌اند و اقام و فرهنگ‌هایی مانند مغولان پیش از آن که خودشان شروع به نوشتن تاریخ برای خودشان کنند، با واسطه متونی که ایرانیان دربارشان می‌نوشتند تاریخ خود را فهم می‌کرده‌اند و به همین دلیل هم پیش‌ترشان در گذر زمان در حوزه تاریخ‌نگاری ایران تثبیت شدند و در بخشی از شبکه اقام ایرانی عضویت یافتند یعنی تاریخ‌نگاری ایرانی از دیرباز به خاطر دقت و شفافیت و بافت ایمن متن و گلدورم‌بندی شدنش در قالب تاریخ‌نگاری ایرانی و فقر نظریه

- یکی از صورت‌های نوشتاری تاریخ شفاهی شخصی است که آن هم نوشته می‌شده یا حتی اگر مثل خاطرات ملیجک و سفرنامه ناصرالدین‌شاه ابتدا گفته می‌شده، با اضافه به دست مستفان ثبت و تدوین می‌شده است. در کنار این صورت نوشتاری از خاطرات همواره خاطرات شفاهی را هم داشته‌ایم که معمولاً دانسته‌هایی تاریخی را در دایره محدود خوادها یا نسلی به نسلی دیگر منتقل می‌کرده و تا پیش از دوران مدرن بخشی از تاریخ رسمی بوده است. آنچه که امروز به‌عنوان تاریخ شفاهی شهرت یافته، پیامدهای فناوری مدرنی است که امکان ثبت و تدوین این خاطرات شفاهی را به دست عکاسی هم رخداده‌ها و فضاهای رادروستی معمولاً غیررسمی و تنظیم‌نشده ثبت می‌کند و از این رو اسنادی قابل اعتماد و صادقانه‌تر از کتیبه‌ها و نگاره‌ها و نقاشی‌های دیواری یا مومیایی محسوب می‌شوند.

- چه کارهای ماندگاری را می‌توان نام برد که بیشتر در ایران در این حوزه انجام شده است؟

خاطر اتری که توسط فرد نوشته می‌شود، با سرگذشته‌نامه‌هایی که مثل زندگی‌نامه‌های مولانای بلخ می‌باشد یا دست‌نویس‌های خوشنویسان قسر در توشی می‌شوند، این محدودیت را دارد که از زاویه دید محدودی در زمان و مکان می‌تواند روایتی از رخدادها و سوگیری‌ها، خواسته‌ها و منافع و تنگ یک فرد و زستان جهان وی نوشته شده‌اند را بیشتر در خود می‌نگارند. از سوی دیگر این منابع به خاطر بازگویی کردن رخدادها می‌تواند به گونه‌ای که در گذشته است، ارزشی فراوان دارد. تاریخ شفاهی به واسطه اینکه در گذشته، معمولاً ناسنجیده‌تر و وابسته ندهد از انوشته است، سریع‌تر و انعطاف‌پذیرتر از تاریخ‌های نوشتاری است. علاوه بر این به خاطر حضور مصاحبه‌گر، سخاوری پرستمدار دارد به این دلایل اهمیت دارد.

در ایران چه ضعف‌هایی در زمینه انتشار تاریخ شفاهی وجود داشته و دارد؟

تاریخ شفاهی، چه در مقام طرح پرستمدار و چه در مقام پاسخگویی بدان، کاری علمی است که روش و چارچوب نظری و دستگاه‌شناسی ویژه و معیولی مثل عکاسی و روش‌های تحقیق و ثبت و تدوین آن به‌طور مشخص از دیگر روش‌های تاریخی متمایز است. تاریخ شفاهی به واسطه اینکه در گذشته، معمولاً ناسنجیده‌تر و وابسته ندهد از انوشته است، سریع‌تر و انعطاف‌پذیرتر از تاریخ‌های نوشتاری است. علاوه بر این به خاطر حضور مصاحبه‌گر، سخاوری پرستمدار دارد به این دلایل اهمیت دارد.

یادداشت

تاریخ شفاهی، در مسیر آزمون و خطا

در داخل ایران هم سازمان‌ها موسساتی مانند سازمان اسناد ملی ایران، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، مرکز تحقیقات دفاع مقدس و... این زمینه فعالیت کرده‌اند. برخی کارهای فردی و تخصصی هم در حوزه تاریخ شفاهی انجام شده است. اما تا به حال یک روش مشخصی از این کارها در ایران به‌طور طبیعی است. در تاریخ‌نگاری یک واقعیت این است که کشتن کارهای تاریخی و ده‌ها پروژه دیگر که به‌طور معمول در این عرصه برپا شده و یا عمده خود را به این عرصه اختصاص داده‌اند و یا هرچه در این زمینه انجام شده است، عمدتاً به‌واسطه این است که اسناد و اسنادی در دسترس است و یا هرچه در این زمینه انجام شده است، عمدتاً به‌واسطه این است که اسناد و اسنادی در دسترس است.

اسماعیل شمس
پژوهشگر تاریخ

در داخل ایران هم سازمان‌ها موسساتی مانند سازمان اسناد ملی ایران، موسسه مطالعات تاریخ معاصر ایران، مرکز تحقیقات دفاع مقدس و... این زمینه فعالیت کرده‌اند. برخی کارهای فردی و تخصصی هم در حوزه تاریخ شفاهی انجام شده است. اما تا به حال یک روش مشخصی از این کارها در ایران به‌طور طبیعی است. در تاریخ‌نگاری یک واقعیت این است که کشتن کارهای تاریخی و ده‌ها پروژه دیگر که به‌طور معمول در این عرصه برپا شده و یا عمده خود را به این عرصه اختصاص داده‌اند و یا هرچه در این زمینه انجام شده است، عمدتاً به‌واسطه این است که اسناد و اسنادی در دسترس است و یا هرچه در این زمینه انجام شده است، عمدتاً به‌واسطه این است که اسناد و اسنادی در دسترس است.